

CEVRÎ DİVANİ'NİN FAHRİ BİLGE NÜSHASINDA YER ALAN NEŞREDİLMEMİŞ ŞİİRLER

The Unpublished Poems of Cevri in The Manuscript of Fahri Bilge

Haluk AYDIN*

ÖZ

Araştırmanın Temeli: Cevrî'nin, Hüseyin Ayan tarafından neşredilen Divan'ında bulunmayan şiirleri.

Araştırmanın Amacı: Cevrî'nin, Hüseyin Ayan tarafından tenkitli neşri yapılarak yayınlanan Cevrî Divanı'na girmeyen şiirlerin tespiti.

Veri Kaynakları: Milli Kütüphane FB 382 numarada kayıtlı el yazma nüsha ve Hüseyin Ayan tarafından yayınlanan Cevrî Divanı.

Ana Tartışma: Cevrî Divanı'nın neşredilmesi sırasında bulunamamış olan nüshadan hareketle, Divan'da yayınlanmamış şiirlerin ortaya çıkartılması.

Sonuçlar: Cevrî Divanı'nın yayınlanmış olan baskısında bulunmayan 2 kıt'a, 1 beyit, 11 gazel ve 1 tarih kıt'ası tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cevrî, Divan, 17. yüzyıl, Fahri Bilge, Şiirler.

ABSTRACT

Bases of Research: The poems that were not included in Cevri's Divan published by Huseyin Ayan.

Purpose of Research: To determine the poems that were not included in Huseyin Ayan's publication with a critical-edition.

Data Source: The manuscript registered to FB 382 in The National Library and Cevri's Divan published by Huseyin Ayan.

Main Discussion: To shed a light on unpublished poems of Cevri than were not seen in the previous publishing of manuscript.

Conclusions: We have discovered 2 strophes, 1 couplet, 11 lyrics and 1 history strophe which were not included in previous publishing of the manuscript of Fahri Bilge.

Key words: Cevri, Divan, 17th century, Fahri Bilge, Poems.

1. GİRİŞ

XVII. yüzyıl divan şiirinin önde gelen isimlerinden biri olan Cevrî, şairliğinin yanı sıra, hattatlığı ve Mevlevî muhitlerine olan yakınlığıyla da kaynaklarda söz konusu edilir. Yaşadığı dönemde istinsah ettiği eserlerle geçimini sağlayan şairin, *Hilye*, *Melhame*, *Nazm-ı Niyâz*, *Hall-i Tahkikat*, *Aynü'l-Füyûz*, *Selîm-nâme* ve *Divan* gibi telif eserlerinin pek çok nüshasını, kütüphanelerde bulmak mümkündür. Bir örnek olması açısından ifade etmek gerekirse, bu eserler arasında, makalenin de konusunu teşkil eden Cevrî Divanı'nın değişik kütüphanelerde mevcut 39 nüshası bilinmektedir¹.

* Araş. Gör. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

¹ Bu nüshalar için bakınız: (Ayan 1981: 9-10 dipnot 1). Bu dipnotta Cevrî Divanı'nın 38 nüshası gösterilmektedir. Ancak listede Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286'da kayıtlı Cevrî hattıyla yazılmış nüshanın ismi geçmemektedir. Bu nüshanın (Divan'ın tenkitli neşrinde esas alınan dokuz yazmadan biri olduğu için) unutkanlık sonucu listeye girmediği anlaşılmaktadır.

Cevrî Divanı'nın yeni harflerle ve tenkitli neşri (edisyonkritiği) Hüseyin Ayan tarafından yapılmıştır. Atatürk Üniversitesi Yayınları'ndan 1981 yılında, **Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni** adıyla çıkan bu eser, Cevrî Divanı üzerine akademik mahiyette yapılan ve yayımlanan ilk çalışmadır². Hüseyin Ayan, Divan'ın tenkitli neşrinde dokuz nüshayı esas aldığını söylemektedir. Bu yazma nüshaların muhteva ve fizikî özellikleri, adı geçen çalışmanın "Metnin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar" başlığı altında ayrıntılı biçimde tanıtılmış, ayrıca bu nüshaların buldukları yerler ve kısaltmaları şu şekilde sıralamıştır:

Cevrî
Divanı'nın
Fahri

208

- E. Topkapı Sarayı Müzesi (Emanet Hazinesi) No: 1623.
- Es. Süleymaniye Kütüphanesi (Es'ad Efendi) No: 2619.
- H. Süleymaniye Kütüphanesi (Hamidiye) No: 1086.
- K. (Kayseri) Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286.
- N. Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 2370.
- R1. Topkapı Sarayı Müzesi (Revan) No: 762.
- R2. Topkapı Sarayı Müzesi (Revan) No: 793.
- S. İstanbul Selim Ağa Kütüphanesi No: 912.
- Ü. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 71.

Karşılaştırmaya esas alınan nüshalar arasında zikredilmeyen, Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No: 2627'de kayıtlı bulunan nüshadan da, diğer nüshalarda bulunmayan bir gazelin Divan'a ilave edildiğini yine Hüseyin Ayan ifade etmektedir (Ayan 1981: 56-59). Divan'ın 39 nüshasından Ahmed Celâleddin Bey ve Fahri Bilge yazmalarına ulaşamadığını belirten Hüseyin Ayan'ın, diğer nüshaları görüp değerlendirdiği, ifadelerinden anlaşılmaktadır. Hüseyin Ayan'ın neşrettiği Cevrî Divanı'nda nazım şekillerinin sayısı şöyledir: 83 kaside (bu nazım şeklinin içerisine kıt'a, mesnevi, nazm ve beyit nazım şekliyle yazılmış manzumeler de dâhildir. Geniş bilgi için bkz. Aydın 2010: 34-36), 5 terkîb-i bend, 2 terci-i bend, 269 gazel, 124 tarih (2'si Farsça), 40 rubai (37'si Farsça), 7 tahmis, 8 tesdis³.

Hüseyin Ayan'ın "*Fahri Bilge merhûmun kitapları arasında mündericatu zengin bir nüshanın bulunduğunu yine Sadeddin Nüzhet Ergun'un Türk Şâirleri (s.1059) adlı eserinden öğreniyoruz. Bu nüshanın içindekiler, başlıklarıyla verilmiştir. (s.1059-1062). Merhumun kitaplarının 1959-1960 yıllarında listesini yapan ekip bu nüshaya rastlamamıştır. Millî Kütüphane'ye satılanlar arasında da yoktur.*" (Ayan 1981: 10) diyerek ulaşamadığını söylediği Cevrî Divanı'nın Fahri Bilge nüshasını, Milli Kütüphane'de "06 Mil Yz FB 382" arşiv numarasıyla kayıtlı olduğunu tespit ettik. Eserin kapağında "*Fahri Bilge varislerinden*" ibaresi ve "10 Eylül 1976" tarihi kayıtlıdır. Ayrıca nüshanın kapağında "Fahri Bilge Kütüphanesi" yazılı kaşe basılıdır.

Nüshanın, kütüphanedeki notlar kısmında tavsifi şöyledir: "*Mihrabiye laciverdi nefis tezhipli, söz başları kırmızı mürekkepli, cetveller yaldızlıdır. Koyu vişne rengi meşin, yaldız şemse ve zencirekli bir cilt içindedir. Cevrî'nin 1055*

² Hüseyin Ayan, kendi eserinden önce, Cevrî Divanı üzerine iki mezuniyet tezi yaptırdığını ifade etmektedir. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi'nde Halil Ertürk tarafından 1945 yılında, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 5672 ve 5579, Selim Ağa Kütüphanesi No: 912 ve Süleymaniye Kütüphanesi (Es'ad Efendi) No: 2619'da kayıtlı nüshalarının karşılaştırılmasıyla kurulan *Cevrî Divanının edition critique*'i (İÜ. Ktp. tez no: 990) adındaki tez, diğeri Ankara Üniversitesi DTCF'de Beydar Fikirlier tarafından 1961 yılında, Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286'da kayıtlı yazmadan yapılan ve *Cevrî Divanı ve 256 Gazelin Transkripsiyonu* (DTCF Ktp. B.T. 48) adını taşıyan tezdır.

³ Aslında tesdis olarak adlandırılan bu manzumelerin hepsi mütekerir müseddestir.

(1645)'te kendi hattıyla yazdığı nüshadan istinsah edilmiştir. İçinde; 2 naat, 34 kaside, 5 terki-i bend, 2 terci-i bend, 15 kıta, 284 gazel, 7 tahmis, 8 tesdis, 1 behcet-i kitabet, 103 tarih, 21 kıta, 1 istinsah tarihi ve Cevrî'nin biyografisi vardır.

Başı: Ol ki sad-fehm ü hired bir sözünün mülzemidür

Ene efsah haber-i mu'ciz-i nutk u demidür

Sonu: Oldı şimden girü sühan mestür

Keşf-i esrâra yok dahî destûr

Kitabın ölçüleri (dış-iç): 209 x 111 – 162 x 73 mm.

Yaprak: 129.

Satır: 21.

Yazı türü: Talik.

Kağıt türü: Nohudî saykallı.

BAÜ
SBED
13 (23)

209

İncelememiz sonucunda bizim Divan'ın içeriğine yönelik tespitlerimiz ise şöyledir⁴: İki na't, biri Mevlânâ'nın övgüsü olmak üzere toplam 40 kaside, 4 terki-i bend, 2 terci-i bend, 1 terki-i bend, 15 kıt'a, 280 gazel, 1 Farsça tarih, 1 Farsça kıt'a, 7 tahmis, 8 tesdis, 1 Be-cihet-i Kitâbet başlıklı kıt'a, 98 tarih, 20 kıt'a, 1 tarih, 1 mesnevi, 1 istinsah tarihi. Nüshanın sonunda ise Cevrî'nin biyografisi vardır.

Hüseyin Ayan tarafından yayınlanan Cevrî Divanı ile yukarıda tanıtılan Fahri Bilge nüshasının karşılaştırılması sonucunda, 2 kıt'a, 1 beyit, 11 gazel ve 1 tarih kıt'asının neşredilen Divan'da yer almadığı tespit edildi.

Kıt'alardan biri IV. Murad'a methiyedir. Diğer kıt'a ise hattatlığı ile meşhur şairin, hattatların yazım hatalarını acımasızca eleştirenlere cevap mahiyetinde yazmış olduğu ve "Be-cihet-i Kitâbet" başlığını taşıyan bir manzumedir. Bu manzumenin içeriğine bakıldığında, Fuzulî'nin, kâtipleri eleştiren şiirine karşı bir cevap olduğu söylenebilir. Beyit nazım şekliyle yazılan manzumede, mücevherlerle süslü bir yelpazenin övgüsü yapılmıştır. Gazel nazım şekliyle yazılan manzumelerden biri müzeyyel gazeldir (Gazel 3). Tarih kıt'ası ise IV. Murad'ın Bağdat'ın fethinden sonra İstanbul'a getirip, izzet ve ikramda bulunduğu, İran şahının ricalinden Halef Han⁵ adındaki bir şahsın ölümü ile ilgilidir.

Aşağıda verilen manzumelerin sıralaması varak numarasına göre, numaralaması ise nazım şekline göre yapılmıştır. Nazım şeklinin ardından manzumenin bulunduğu varak numarası verilmiş, ardından da şiirlerin başlığı varsa başlığı ve şiirin vezni yazılmıştır.

⁴ Burada verilen sıralamada nazım şekilleri, nüshadaki sıralamaya göre verilmiştir. Bu sebepten kıt'a, tarih ve terki-i bend sayıları toplam sayıları değil, ard arda gelen manzume sayılarını gösterir.

⁵ Halef Han adındaki bu şahıstan Na'imâ, Bağdat Hâkimi Bektaş Han'ın yanında bulunan hanlardan biri olarak bahseder: "Mir Fettah ve Yâr Ali Han ve Halef Han ve Nakid Ali Han vesâ'ir binbaşılar ve yüzbaşılar bu gün vakt-i asra dek taşra çıksınlar..."; "Bektaş Han'ın i'lâm-ı emân için yazdığı mektub ise içeriye vusûl buldukta Mir Fettah ve Yâr Ali Han ve Halef Han havflarından "Bugün hamâma girmek isteriz yarın seherî çıkıp varalım" deyi ta'allül etmekle gece kalmışlar idi."; "Mir Fettah ve Ali Yâr ve Halef Han taşra çıktılar. Huzûr-ı hümayûna geldiklerinde silahdar paşa habsine teslim olundular." (İpşirli 2007: 891-892).

2. METİNLER

Kıt'a 1.

48b

Der-Vaøsf-ı üHaøtøt-ı Mergûb ü Sitâyîş-i Merøhûm Suløtân Murâd üHan Ğâzî

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün (... / ... / ... / ...)

Cevrî
Divanı'nın
Fahri

210

1. Bâreke'llâh zihî nüsûha-i dîvân-ı süühan
Ki olur øhüsni-i ühaøt-ı ühûbına âşüfte ólmâd

Naøzar itdükce virür rûøha leøtâfet dile üzevøk
Feyz-i luøtf-ı ühaøt-ı üstâd ile şîor-i üstâd

Bu ühaøt-ı ühûb ile bu nüsûhaya her kim baøksa
Niçe vech ile olur dîdesi rûşen dili şâd

Böyledür ühâøsøsa-i øhüsni-i ühaøt ü luøtf-ı süühan
O virür rûøha leøtâfet bu ider óaøkli ziyâd

5. øHabbeüzâ ühaøtøt-ı ühoş-âyende ki óâşîøk görse
Eylemez ühaøtøt-ı dil-ârâ-yı ruüh-ı dil-beri yâd

øHabbeüzâ nâdire dîvân-ı müretteb ki økazâ
Yaraşur silk-i le'âlî diyü eylerse mezâd

Böyle ühaøtøt ile bu dîvân-ı laøtife lâyıøk
Luøtf ile økılsa naøzar pâdişeh-i pâk-nihâd

üHoş-nüvîs ü süühan-ârâ vü hünermend-i cihân
Pâk-dil pâk-güher øhazret-i Suløtân Murâd

Ol şeheşeh ki bulur dem-be-dem erbâb-ı hüner
Âfitâb-ı kereminden şeref-i istiódâd

10. Tâ ki dîvânçe-i erbâb-ı süühan óâlemde
Ola ühoş ühaøtøt-ı müferriøhle yazılmaøk muótâd

øHüsni-i ühaøtøtî vire mecmûóa-i dehre revnaøk
Luøtf-ı øtabíyle ide beyt-i cihânı âbâd

Gazel 1.

54b

Müf' teilün fâilün müf' teilün fâilün (-.- / -.- / -.- / -.-)

1. Silsile-bend-i heves dest-i cünûndur baña

óUøkde-küşâ-yı hevâ âh-ı derûndur baña

2. Bâl ü per-i feyz ile øtâ'ir-i óarş-ı dilem

Sidre-i çarûh-ı heves mehbiøt-i dûndur baña

3. ùH'âba varub çeşm-i yâr cünbiş-i nâzı økodı

Fitneden oldum emîn vaøkt-i sükûndur baña

4. İtse beni gamzesi sâlik-i râh-ı óadem

Şuóle-i şemşîr-i gam râh-nümûndur baña

5. Eyledi Cevrî beni økuvvet-i himmet dilîr

Çarûh øøkavî ùhaøsm iken şimdi zebûndur baña

Gazel 2.

56a

Mef'ûlü mefâilü mefâilü feûlün (-- / .-- / .-- / .--)

1. Yer virse eşiginde baña pîr-i ùharâbât

Baş egmez idüm çarûha olub mîr-i ùharâbât

2. Gencînesini heb aña ùharc eyledi Cemşîd

Oldı sebab-i şöreti taómîr-i ùharâbât

3. Zâhid gözüñi ùh'âb-ı teğâfülden açarduñ

Keşf olsa saña maónî-i taóbîr-i ùharâbât

4. ùHâk-i rehine yüz süregelse n'ola her mest

Vâcib mi degül øhürmet ü tevøkîr-i ùharâbât

5. Dürd-i mey ile øsâf ideli kalbini Cevrî

Bildi ne imiş cevher-i iksîr-i ùharâbât

BAÜ
SBED
13 (23)

211

Gazel 3.

57a

Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün (-- / -.- / .-- / -.-)

1. İtdi ûhırâm şâhid-i zibâ-cemâl-i óıyd
øSavm-ı firâøk defó olub irdi viôsâl-i óıyd

2. Sâøkî-i çarùh aldı ele câm-ı óişreti
Gösterdi kûşesini degüldür hilâl-i óıyd

3. Pâ-mâl-i râh-ı derd ü gama oldu destgîr
Âûsâr-ı yümn-i maøkdem-i ferühunde-fâl-i óıyd

4. Noøkôsânın itdi ûhaløka meh-i rûzenüñ óıyân
ûHurşîd gibi øzâhir olunca kemâl-i óıyd

5. Kim rağbet eyler aña ya olmuş ya olmamış
Yılda bir iki kerre dem-i ittiosâl-i óıyd

6. óOûsmân-ı ûHân-ı óâdilüñ eyyâm-ı devleti
Her gün cihâniyâna virür üzevøk ü øhâl-i óıyd

7. Ol şeh ki sûr-ı baùhtı olaldan neşâøt-baùş
İtmez ûhuøtûr ûhâøtır-ı ûhaløka ûhayâl-i óıyd

8. Âsüdedür øsafâ ile devrinde kâ'inât
Gûyâ øzilâl-i óadli olubdur leyâl-i óıyd

9. Ey ûhusrev-i yegâne zamân-ı óadâletüñ
Virði cihâna revnaøk ü zînet miüsâl-ı óıyd

10. Zeyn olmasa vücûduñ ile taùht-ı saløtanat
Baùş itmeseydi óâleme destüñ nevâl-i óıyd

11. Olmazdı rûze-i ğam-ı vâlâya intihâ
Virmezdi kimse øhaşre deĝin iøhtimâl-i óıyd

12. Cevrî duóâya başla şehensâh-ı óâleme
Demdür olursa âùhir eger økıyl ü økâl-i óıyd

13. Dönsün felekde sâĝar-ı iøkbâli gün gibi
Tâ kim sipihri devr ide câm-ı hilâl-ı ıyd

Gazel 4.

66b

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün (--- / --- / --- / ---)

1. Ğamuñla bî-vücûduz varlıøk ile kârumuz yoøkdur
Biz ol terk ehliyüz mülk-i fenâda varumuz yoøkdur
2. Bize gösterme mâlüñ óarz-ı kâlâ itme ey üh'âce
Senüñle çâr-sû-yı dehrde bâzârumuz yoøkdur
3. Derûn-ı sînemüz gencîne-i râz-ı maøhabbetdür
øSafâmuz kimse bilmez vâøkif-ı esrârumuz yoøkdur
4. Mey-i óaşøk ile mestüz bilmezüz keyfiyyet-i dehri
Ğubâr-ı ğamla øhayrân olmaduøk efkârumuz yoøkdur
5. Açılmaz üh'âb-ı ğamdan dîdemüz görmez ruüh-ı yâri
Meger var ise Cevrî øtâlió-i bîdârumuz yoøkdur

BAÜ
SBED
13 (23)

213

Gazel 5.

66b

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün (-.. / -.. / -.. / -..)

1. Sevme ol şûühı ki ğayruñ zîr-i fermânındadır
El çek andan kim raøkîbüñ desti dâmânındadır
2. Ol boyı serve yaøkın olma øsaøkın kim sâyeveş
øKande óazm itse raøkîb-i rû-siyeh yanındadır
3. Düşdi dil peymân-şiken bir bî-øhaøkîøkat yâre kim
Resm ü âyîn-i cefâ ol âfetüñ şânındadır
4. Ben ğam-ı óaşøk ile bî-tâb ü tüvân olmaøkdayın
Muttaøsil ağyârüñ ol tedbîr-i dermânındadır
5. Ey øtabîbüm Cevrî-yi bîmâre müşkildür óilâc
Zaühm-ı peykân-ı maøhabbet tâ ânuñ cânındadır

Balıkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.207-221

Gazel 6.

67a

Feilâtün feilâtün feilâtün feilün (--- / -- / --- / ..-)

1. Gerçi ben bilmez idüm bîm-i gam-ı cân nicedür
Ânı bildürdi baña firokat-i cânân nicedür
2. Bir tegâfûlde ider biñ dil-i maómûrı ùharâb
Bildiñüz mi hüner-i gamze-i fettân nicedür
3. Zülf-i yâri dil-i âşüfte çøkardı elden
Kimse øsormaz ki ol aøhvâli perîşân nicedür
4. Tekye-i dilde yine yandı çerâğ-ı firokat
Görelüm óâøkıbeti himmet-i merdân nicedür
5. Bilmedüñ økadr-i gülistân-ı viøsâli Cevrî
Sen de gör tâb ü tef-i âteş-i hicrân nicedür

Gazel 7.

71b

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün (--- / --- / --- / ---)

1. Düşelden şevøk-i rûyuñ câna mihr-i óâlem-ârâyuz
Yine yanuñda ammâ üzerre-i kemterden ednâyuz
2. Ne mümkin øsaøklamaøk âüsâr-ı şevøk-i óaşøkuñı ey meh
Ser-â-pâ cismümüz pür-dâğdur günden hüveydâyuz
3. Gehî fikr-i femüñle cân gibi nâ-bûd u pinhânuz
Gehî üzikr-i ruùhuñla mihr-i enver gibi peydâyuz
4. Lebüñ vaøsfındaki güftârumuz cân-baühş olur ùhaløka
Bugün deyr-i cihânda ey büt-i tersâ Mesîøhâyuz
5. Ruùhuñ vaøsfını taøhrîr eylerüz Cevrî gibi her dem
Nigâristân-ı Maónî'de anuñçün sûret-ârâyuz

Gazel 8.

90a

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün (-... / -... / -... / -...)

1. Ğamze-i ùhûn-ùh~ârı her dem meyl ider økân içmege
Teşnedür kâfir gözi ùhûn-ı Müselmân içmege
2. ùHâôtırında ârzû-yı laól-i dil-ber var imiş
Hızr anuñçün cân atarmış âb-ı øhayvân içmege
3. Sâøkiyâ ùhûn-ı dilüm øsun mey yerine yâre kim
Lâyıøk olmaz andan özge bâde cânân içmege
4. Mest-i øsahbâ-yı saóâdetdür cihân ammâ bize
Cüróasın virmez anuñ sâøkî-i devrân içmege
5. Bâde-i vuøslat saña şol deñlü virmiş ùzevøk kim
İstemezsün şimdi Cevrî câm-ı hicrân içmege

BAÜ
SBED
13 (23)

215

Gazel 9.

93b

Mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün (.--- / .--- / .--- / .---)

1. Kemâlin gösterürdi gün gibi ehl-i hüner økısımı
Görinürde olaydı øzâhiren øsâhib-naøzar økısımı
2. Ezelden økısmetüm çün cevher-i faøkr u fenâ oldı
Bir avuc ùhâkdür yanumda şimdi sîm ü zer øøkısımı
3. Melek görse ruùhuñ şemóin olur pervâneveş sûzân
Nice øtâøkat getürsin ey perî aña beşer økısımı
4. Oøkınmaz óarz-ı øhâlf ehl-i óaşøkuñ göñli yazılmaz
Cüvânân içre yoøkdur şimdi bir øøkuryazar økısımı
5. Çıøkarma dürr-i pâk-i naøzmuñı dürc-i tabíøatden
Behâ itmez bu bâzâr içre ey Cevrî güher økısımı

Balıkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.207-221

Gazel 10.

93b

Mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün (-- / -.- / .-- / -.-)

1. Ser-keşte itdi óaøklumu bir şûuh-ı Mevlevî
K'olmuş beyân-ı gamzesi esrâr-ı maónevî
2. Müjgânları biri birine olsa hem-zebân
Naøkş-ı ósaøhîfe-i dil olur râz-ı Meüsnevî
3. Mâyîl ûhayâli ósoøhbet-i rûøhâniye n'ola
Olsa derûn-ı sîne-i óâşıkda münzevî
4. Âgâz idince Meüsnevî-i gayba lebleri
Söyler nigâhı gûş-ı dile laföz-ı *Bişnevî*
5. Maónâ-yı óaşökü øhikmet ile rûşen eyleyüb
Cevrî süühanda oldu üSenâyî-i Ğaznevî

Cevrî
Divanı'nın
Fahri

216

Gazel 11.

93b

Mefâilün feilâtün mefâilün feilün (.-.- / ... / .-. / ..-)

1. øTarîøk-i óaşökuñuñ olduøk gedâ-yı pâmâlî
óAceb mi olsa felekden cenâbumuz óâlî
2. Gedâ-yı şâh-ı serîrüz serây-ı kûyuñda
O yerde pest iderüz pâygâh-ı iøkbâli
3. Yüzüñ görüb dem-i âühirde virse cânı göñül
Bulurdu øhüsn øzuhûr intihâ-yı âmâlî
4. Ğam-ı derûnı ne taóbîr ile beyân ideyin
Esîr-i óaşök olanuñ økaldı mı gelür⁶ øhâlî
5. Mekânı Cevrî-i üftâdenüñ işigüñdür
Gerekmez aña sipihruñ serîr-i iøkbâli

⁶ Kelime, metinde (كلور) şeklinde yazıldığı için “gelür” okunmuştur. Beyitteki anlam dikkate alındığında, kelimenin “güler” okunması daha doğru olacaktır.

Kıt'a 2.

101a

Be-cihet-i Kitâbet

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün (-.- / -.- / -.- / -.-)

Ey kitâbet zaøhmetinden bî-ùhaber nâøkıø uñıred

Bilmiş ol maøh-zı meşæøkøkatdür økalemle şæøkø-kı uñaøtøt

Sehv ile ğafletle eùsnâ-yı kitâbetde eger

Sâøkıøt olsa baózi elfâøz ü øhurûf ü yâ nuøkaøt

øHarf atub økondurma noøkøta kâtibe yañlış diyü

Bil ki maøkbûli degüldür ehl-i øtabóıñ bu nemaøt

Yañlış oldur kim økuøsr-ı fehm ile kâtib yaza

óAcz-i istiùhrâcdan her laføz ü terkîbi ğalaøt

5. Kim dimiş zîrâ kitâbet óilminüñ mâhirleri

Noøkøta vü øharfûñ suøkûøtıyla kitâb olmaz saøkaøt

Beyt 1.

126a

Berâ-yı Mirvaøha

Mefâilün mefâilün feûlün (.--- / .--- / .---)

Bu zîbâ mirvaøha çarùh-ı øsafâdur

O cevherler nüçûm-ı pür-zıyâdur

Tarih 1.

126a

Târîuh-i ùHalef ùHân Bâ-Fermân

Fâilâtün fâilâtün fâilün (-.- / -.- / -.-)

1. Fâtıøh-i nuøret-óalem Suløtân Murâd

Kim odur şâhenşeh-i kişver-küşâ

Ol mücâhid fi-sebîli'llâh kim

Saøy ider emr-i cihâda dâ'imâ

Ol cihândâr-ı Süleymân-câh kim

Tâbió-i fermânıdur çarùh u økazâ

BAÜ
SBED
13 (23)

217

Balıkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.207-221

Eyledi şevketle âheng-i óIrâøk
İøsfahâna irdi bu øsît ü øsadâ

5. Aldı Bâgdâd'ı óAcem'den ødarb ile
óAvn-ı øHaøkøk'la oldı manøsrü'l-livâ

Çün Revâfiz'dan alındı seyf ile
İntiøøkâm-ı çâr-yâr-ı bâ-øsafâ

øHâkim-i Bağdâd ile bir niçe ùhan
Geldiler dergâha pür-ùhavf ü recâ

- 126b Âsitân-ı bârgâha yüz sürüb
Didiler bizden ùhaøtâ senden óaøtâ

Cümleden bir köhne-sâl-i rûzigâr
Kim ùHalef olmuş selefden nâm añâ

10. Sofracıbaşı idüb şâh-ı óAcem
Anı görmüş ùh'ân-ı iøhsâna sezâ

øKalóa-i Bağdâd'a göndermiş anı
øHıföz için tedbîrine virmiş rızâ

Geldi ùhanlarla bile ol şaühø-ı pîr
İtdi ol dem baş økoyub økaddin dü-tâ

Maøzhar-ı eløtâf-ı şâhenşâh olub
Cürmine oldı óinâyetle cezâ

Ol økadar iøhsân olındı añâ kim
Mümkün olmaz øhaøkøk-ı taórífin edâø

15. ùHayme vü ùhargâh ü ùhayl ü kâr ü bâr
İøhtişâm u devlet ü izz ü óulâ

Esb-i zerrîn-raùht ü zer-tâc ü kemer
Aøtlas ü zer-baft ü gûn-â-gûn økabâ

Ol økadar økadr ü saóâdet buldı kim
Oldı yanında óAcem şâhı gedâ

Pây-i taùhta geldi şâhenşâh ile
Câygâhı oldu bir âlî-serâ

Heb mühimmâtı görüldi bî-økuøsûr
Oldı øhâzır niómeti øsubøh u mesâ

20. Luøtf olındı kîse kîse sîm ü zer
øHâøsılı her øhâceti oldu revâ

Altı ay miøkdârı İstânbûl'da
Devlet ü iøkbâl ile sürdi øsafâ

óÂkıbet aldı girîbânın ecel
Nâ-gehân irdi aña mevt-i fücâ

Râbió-i mâh-ı Receb'de füc'eten
Fevt olub buldı øhayâtı intihâ

Oldı anuñ naøkl-i aøhvâli temâm
Eyle ey Cevrî şehinşâha duóâ

25. øHaşre dek ola cihâna pâdişâh
óÖmrin efzûn ide øsıøhøhâtle üHudâ

Çün üHalef âùhir bu menzilden göçüb
Eyledi terk-i mekân-ı bî-beøkâ

Fevtinüñ hâtif didi târîühini
Geçdi dünyâdan üHalef buldı fenâ
(1049)

3. SONUÇ

Tenkitli divan neşri, eski Türk edebiyatı araştırmalarında önemli bir çalışma konusudur. Arap harfli eski eserlerin, ilmî metotlarla günümüz harflerine aktararak istifadeye sunulmasını amaçlayan bu çalışmalar, eksiksiz ve sağlam metin kuruluşuyla Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında büyük öneme sahiptir. Ancak tenkitli metin neşri çalışmalarında, araştırmacıların karşısına pek çok zorluk çıkmaktadır. Araştırılan eserin nüshalarına ulaşamaması, bunlardan sadece biridir ve bu makalenin esasını da bu sorun teşkil etmektedir.

Fahri Bilge nüshasının, yayımlanmış Divan'la karşılaştırılmasıyla önemli sayılabilecek miktarda şiirin (2 kıt'a, 11 gazel, 1 beyit, 1 tarih kıt'ası) neşre girmediği anlaşılmıştır. Toplam 107 beyitten oluşan bu manzumelerde, Cevrî'nin edebî şahsiyeti üzerindeki Fuzulî etkisi ve Cevrî'nin Mevleviliğine dair izler

BAÜ
SBED
13 (23)

219

*Balıkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.207-221*

bulmak mümkündür. Kâtipliğin zorluklarının anlatıldığı “Be-cihet-i Kitâbet” başlıklı kıt’a, Cevrî’nin mesleği ile şairliğini birleştirmesi sebebiyle dikkate değer bir manzumedir.

Bu nüshanın tespitiyle, Hüseyin Ayan tarafından yayımlanan Divan’daki ikisi Farsça olmak üzere toplam 124 tarih manzumesine, bir tarih manzumesi daha eklenmiştir. IV. Murad’ın Bağdat’ı fethinden sonra İstanbul’a gelen Halef Han adındaki şahsın ölümü üzerine yazılan tarih kıt’ası, tarihi bir vesika olarak değerlendirilebilir. Şiirde söz konusu edilen kişinin, 4 Receb 1049 (31 Ekim 1639) tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Cevrî
Divanı’nın
Fahri

220

Fahri Bilge nüshasındaki bu şiirler, Hüseyin Ayan’ın neşrindeki manzume sıralanışı dikkate alınarak yerleştirilirse, Cevrî Divanı’ndaki manzume sayıları 85 kaside, 280 gazel, 125 tarih olur. Konusu itibarı ile kasideler ve tarihler bölümünde değerlendirilemeyecek olan “Be-cihet-i Kitâbet” başlıklı kıt’ayı, aslında, neşredilen Divan’da olması gereken mukataât bölümünde değerlendirmek yerinde olacaktır.

Manzumelerden yola çıkarak elde edilen bir diğer sonuç, vezinle ilgilidir. Toplam on beş manzumenin ikisinde, neşredilmiş Cevrî Divanı’nda bulunmayan farklı vezinler vardır. Bunlardan beyit nazım şekliyle yazılan manzume, Hezec bahrinin “mefâilün / mefâilün / feülün” vezniyle; 1 numaralı gazel ise Münserih bahrinin “müfteilün / fâilün / müfteilün / fâilün” vezniyle yazılmıştır. Bu iki vezin de, neşredilmiş Cevrî Divanı’nda yer alan kalıplardan değildir. Böylelikle Divan’da kullanılan aruz kalıplarına, iki yeni vezin eklenmiştir. Ayrıca Münserih bahri de, kullanılan bahirler arasında yerini almıştır⁷.

Neşre girmeyen gazeller arasında bulunan 3 numaralı müzeyyel gazeldeki,

óOüsmân-ı üHân-ı óâdilüñ eyyâm-ı devleti

Her gün cihâniyâna virür üzevök ü ohâl-i óıyd

beytinde söz konusu edilen şahsın II. Osman olduğu düşünülürse, daha önce hiçbir manzumede adı anılmayan⁸ bu padişahın da Cevrî Divanı’da anıldığını söylemek gerekir.

Cevrî Divanı Tahlili adlı çalışmanın sonunda yer alan sözlük kısmı (Aydın 2010: 544-648) ile bu manzumelerde geçen kelimeleri karşılaştırdığımızda, *Bişnev* (G.10-4), *füc’eten* (T.1-23), *fücâ* (T.1-22), *galat* (Kıt’a 2-4), *Gaznevî* (G.10-5), *hargâh* (T.1-15), *hoş-âyende* (Kıt’a1-5), *intihâ* (G.11-3), *istihrâc* (Kıt’a 2-4), *İşig* (G.11-5), *İttisâl* (G.3-5), *kitâbet* (Kıt’a 2-1), *köhne-sâl* (T.1-9), *mirvaha* (Beyt 1), *mücâhid* (T.1-2), *münzevî* (G.10-3), *nemat* (Kıt’a 2-3), *Nigâristân* (G.7-5), *nukat* (Kıt’a 2-2), *okuryazar* (G.9-4), *peymân-şiken* (G.5-3), *rabi’* (T.1-23), *raht* (T.1-16), *Receb* (T.1-23), *sakat* (Kıt’a 2-5), *sâkıt* (Kıt’a 2-2), *sofracıbaşı* (T.1-10), *sukût* (Kıt’a 2-5) kelimelerinin bu sözlükte yer almadığı, dolayısıyla Cevrî Divanı’nda daha önce hiç geçmediği anlaşılmaktadır. Cevrî Divanı’nın söz dağarcığına bu kelimeleri de eklemek yerinde olacaktır.

Bu çalışmayla, Hüseyin Ayan tarafından yayınlanmış olan Cevrî Divanı ve Divan’ın değerlendirmeye alınamamış bir nüshası karşılaştırılarak, eserin, eksik kalan bir yönü tamamlanmaya çalışılmıştır.

⁷ Hüseyin Ayan tarafından neşredilen Cevrî Divanı’ndaki manzumelerde Hezec bahrinin 5 kalıbı kullanılmış; Münserih bahrinin hiçbir kalıbı kullanılmamıştır. Cevrî Divanı’nda yer alan bahirler ve kullanılan vezinler için bkz. Aydın 2010: 41-43.

⁸ Geniş bilgi için bkz. Aydın 2010: 12.

KAYNAKÇA

- Ayan, H. (1981). *Cevrî hayâtı, edebî kişiliği, eserleri ve divanının tenkidli metni*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, H. (2010). *Cevrî Divanı'nın tahlili*. Yayınlanmamış doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca – Türkçe ansiklopedik lûgat eski ve yeni harflerle*. (11. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- İpekten, H. (1994). *Eski Türk edebiyatı nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İpşirli, M. (2007). *Na'imâ Mustafa Efendi târih-i Na'imâ (ravzatü'l- Hüseyin fi hulâsati ahbâri'l-hâfikayn)*. cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Redhouse, J. W. (1992). *Turkish and English lexicon shewing in English the significations of the Turkish terms*. (2. edition). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (1996). *Kâmus-ı Türkî*. (6. basım) İstanbul: Bedir Yayınevi.

BAÜ
SBED
13 (23)

221

Araş. Gör. Dr. Haluk AYDIN

24.11.1971 tarihinde İstanbul/Beykoz'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 1993-1994 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı ve 1996-1997 eğitim-öğretim yılında lisans öğrenimini tamamladı. 1997 yılında Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Halen aynı kurumda bu görevi devam ettirmektedir.

1998-1999 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı yüksek lisansını, Alaşehirli Kadı Muhammed Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin) adlı teziyle 2002 yılında tamamladı. Askerlik hizmetini kısa dönem olarak 2005 yılında Van Jandarma Alay Komutanlığı'nda tamamladı.

2003-2004 eğitim-öğretim yılında Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı doktora öğrenimini 2010 yılında tamamlamıştır.

*Balıkesir
Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü
Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.207-221*